MOTERYS IR BEPROTYBĖ

PHYLLIS CHESLER

MOTERYS IR BEPROTYBĖ

Iš anglų kalbos vertė
Gabrielė Gailiūtė-Bernotienė

Sofoklis

Vilnius, 2026

Versta iš:
Phyllis Chesler,
Women and Madness,
Chicago: Lawrence
Hill Books, 2018

Knygos leidimą parėmė

LIETUVOS
KULTŪROS
TARYBA

Šį leidinį draudžiama atgaminti bet kokia forma ar būdu, viešai skelbti, taip pat padaryti viešai prieinamą kompiuterių tinklais (internete), išleisti ir versti, platinti jo originalą ar kopijas: parduoti, nuomoti, teikti panaudai ar kitaip perduoti nuosavybėn.
Draudžiama šį kūrinį, esantį bibliotekose, mokymo įstaigose, muziejuose arba archyvuose, mokslinių tyrimų ar asmeninių studijų tikslais atgaminti, viešai skelbti ar padaryti visiems prieinamą kompiuterių tinklais tam skirtuose terminaluose tų įstaigų patalpose.

Bibliografinė informacija pateikiama Lietuvos integralios bibliotekų informacinės sistemos (LIBIS) portale ibiblioteka.lt

ISBN 978-609-444-648-1

Copyright © 2005 by Phyllis Chesler
Published by arrangement with the author
© Gabrielė Gailiūtė-Bernotienė, vertimas į lietuvių kalbą, 2026
© Audrius Arlauskas, dizainas, 2026
© Leidykla „Sofoklis“, 2026

Jie visi atrodė pusiau apsvaigę ar apsnūdę, atbukę, lyg vargšai būtų užhipnotizuoti ar apnuodyti, nes tie žmonės vaikščiojo savo priterštomis, šlykščiomis gatvėmis, pilnomis išmatų, šiukšlių ir popiergalių, tarsi nesuvoktų esą čia, tarsi būtų kur nors kitur: kitur jie ir buvo… Kiekvienas įsijautęs vaizdavosi, kaip jis ar ji triumfuoja konfliktuodamas su buto šeimininku, krautuvininku ar kolega arba kaip mylisi… Tai buvo skausminga tokiu atžvilgiu, kokiu skausmo ji niekada nebuvo pažinusi, slėgė gėdingas sielvartas, šiandien einant čia, tarp saviškių, žvelgiant į juos tokius, kokie buvo, regint juos, mus, žmoniją taip, kaip juos galbūt regėtų svečiai iš erdvėlaivio…

Bet visų baisiausia buvo štai kas: jie vaikščiojo, judėjo ir gyveno gyvenimą per miegus: jie nesuvokė savęs, kitų žmonių, nieko, kas dėjosi aplink… Iš esmės jie buvo izoliuoti, uždaryti, įkalinti savo šleikščiai ydinguose kūnuose, anapus sapnuojančių, apkvaitusių akių, o svarbiausia, įkliuvę į troškimų ir poreikių tinklą, dėl kurio niekaip negalėjo mąstyti apie ką nors kita.

Doris Lessing
The Four-Gated City

TURINYS

2005-ųjų padėka 9
1972-ųjų padėka 9
2005-ųjų leidimo įžanga 11

BEPROTYBĖ

Dar kartą Demetra ir Klitemnestra 61

Pirmas skyrius. Kodėl beprotybė? 73
Moterys beprotnamiuose:
keturi gyvenimai 75
Motinos ir dukros: mitologinis gyvenimo komentaras 93
Herojės ir beprotybė:
Joana Arkietė ir Mergelė Marija 101

Antras skyrius. Beprotnamiai 109
Pamišėlių prieglauda 109
Moterų socialinis vaidmuo ir
psichiatriniai simptomai: depresija, frigidiškumas
ir mėginimai žudytis 115
Trys schizofrenijos tyrimai 127
Teorinis pasiūlymas 133

Trečias skyrius. Klinikos darbuotojai 137
Kiek Amerikoje klinikos darbuotojų? 139
Šiuolaikinė klinikinė ideologija 144

Tradicinė klinikinė ideologija 156
Institucinis privačios terapijos pobūdis 186

Ketvirtas skyrius. Moters kaip psichiatrijos pacientės karjera 193
Interviu 200

MOTERYS

Penktas skyrius. Seksas tarp pacientės ir terapeuto . . . 213

Šeštas skyrius. Moterys, paguldytos į psichiatrijos įstaigas 241

Septintas skyrius. Lesbietės 263

Aštuntas skyrius. Trečiojo pasaulio moterys 289

Devintas skyrius. Feministės 321

Dešimtas skyrius. Moterų psichologija: praeitis, dabartis ir ateitis 349
Moterų psichologija mūsų kultūroje: vien moterys . . 349
Moterų psichologija mūsų kultūroje: moterys grupėse 354
Amazonių visuomenės: vizijos ir galimybės 367
Išgyvenimo problema: galia ir smurtas 374
Tam tikri psichologiniai receptai ateičiai 379
Trylika klausimų 383

Pastabos 387
Bibliografija 406
Rodyklė 432

2005-ųjų padėka

Jei mano redaktorė Airié Stuart nebūtų karštai troškusi išleisti šį veikalą atnaujintą, tokio jo ir nebūtų. Esu jos paslaugoms. Taip pat esu dėkinga Melissai Nosal, savo asistentei Robin Eldridge ir tyrėjai-rašytojai Courtney Martin už nepaprastai kruopščius ir apgalvotus tyrimus bei visai „Palgrave Macmillan“ komandai. Mano agentė Joelle Delbourgo visa tai įgyvendino be menkiausių pastangų. Kaip visada, esu skolinga savo šeimai ir visiems sveikatos paslaugų teikėjams bei jų talkininkams, kad palaiko mane tinkamos formos rašyti.

Dabar taip pat stoviu ant pečių daugeliui Įpėdinių, tęsusių darbą srityse, į kurias praskyniau kelią knygoje „Moterys ir beprotybė“ – jų veikalus rasite papildytoje bibliografijoje. Už tą darbą esu jiems ir joms skolinga.

1972-ųjų padėka

Dėkoju savo motinai Lillian, kad mane pagimdė ir rūpinosi daug seniau, negu galėjau parašyti tokią knygą – ir už visus sapnus, visokią išmintį, kurią ji ir tėvas Leonas man kuždėjo ar dainavo miegančiai.

Dėkoju draugams ir draugėms už meilę bei paramą, už tam tikrus vakarus, savaitgalius ir pokalbius: ypač Vivian Gornick, Ruth Jody, Judy Kuppersmith ir Marjorie Portnow.

Dėkoju interviu davusioms moterims už tai, kad ištvėrė – ir kad pasidalijo savo patirtimi su manimi.

Dėkoju Moterų psichologių asociacijos (*Association for Women in Psychology*) narėms, ypač Čikagos kolektyvui, ir toms feministėms, be kurių egzistencijos, padrąsinimo ir pavyzdžio ši knyga galėjo kol kas likti neparašyta.

Dėkoju Natalie Bravermen, Louise Brown, Lillian Chesler, Catherine Clowery, Bici Forbes, Mary Shartle, Marthai Hicks ir Angie Waltermath už sekretoriavimą.

Dėkoju savo studentams ir studentėms už susidomėjimą ir pagalbą įvairiais duomenų rinkimo bei statistinės analizės etapais: Elizabeth Friedman, Doris Fielding, Delsineai Jamison, George'ui Siderisui, Marinai Rivas ir Rolandui Wattsui. Ypač dėkoju kolegoms iš Ričmondo kolegijos Psichologijos katedros, o George'ui Fischeriui bei Larry'iui Mitchellui – už lojalumą ir paramą 1971-ųjų žiemą.

Dėkoju Betty Prashker ir Diane Matthews Reverand iš „Doubleday" už neįkainojamą pagalbą, lydint šios knygos leidimą kietais viršeliais 1972-aisiais.

Esu labai dėkinga MacDowell kolonijai už tai, kad beveik visą 1971-ųjų vasarą mane apgyvendino ir maitino; Shirley Wilner iš Nacionalinio psichikos sveikatos instituto Biometrikos padalinio, kad greitai ir supratingai atsakydavo į mano klausimus ir atsiuntė man reikiamų duomenų; Laurai Murrai iš Moterų istorijos mokslinės bibliotekos Berklyje, Kalifornijoje, už tai, kad pasidalijo su manimi bylomis; Sylviai Price iš Naujosios socialinių tyrimų mokyklos, kad gavo man daugelį reikalingų knygų – ir kad padėjo, kai man dar reikėjo jas pasilaikyti; Stuartui Kahanui iš Downstate medicinos centro Brukline, kad patikrino statistines analizes; ir Sarai Whitworth iš Whitney muziejaus už pasiūlymus apie amazones ir deives graikų dailėje.

2005-ųjų leidimo įžanga

DAŽNAI APIE TAI, ką šiandien laikome savaime suprantamais dalykais, prieš penkiasdešimt ar šešiasdešimt metų nebūdavo net kuždamasi. Šeštajame ir septintajame dešimtmečiuose klinikos specialistai tebebuvo mokomi, kad moteris kamuoja penio pavydas, kad jos moraliai menkesnės už vyrus, iš prigimties mazochistiškos, priklausomos, pasyvios, heteroseksualios ir monogamiškos. Taip pat mums buvo teigiama, kad motinos – o ne tėvai, genetiniai polinkiai, atsitiktinumai ir (arba) skurdas – sukelia neurozes ir psichozes.

Joks mano profesorius niekada nesakė, kad moterys (arba vyrai) patiria priespaudą ar kad priespauda traumuoja – ypač kai ją kenčiančiosios pačios kaltinamos dėl savo vargų ir diagnostiškai patologizuojamos. Niekas niekada manęs nemokė, kaip atlikti psichikos sveikatos testą – tik psichikos ligų.

Ligi šiol tai laikau psichiatriniu imperializmu.

Studijuodama doktorantūroje, atlikdama klinikinę internatūrą ir psichoanalizės institute, kuriame tobulinausi septintajame dešimtmetyje ir aštuntojo pradžioje, už visa, kas nutiko, buvau mokoma kaltinti pačią auką. Kliaudamiesi paviršutiniškų psichoanalizės teorijos supratimu, kaltinome moterį, nes ji esanti „gundytoja“ ar „nesveika“. Tikėjome, kad moterys šaukia „kraujomaišą“ ar „prievartą“, siekdamos užuojautos ir dėmesio ar keršto.

Anuomet mus mokė moteris laikyti kažkaip iš prigimties psichikos ligonėmis. Moterys buvo isterikės (*hysteros*, gimda), simuliantės, vaikiškos, manipuliatorės arba šaltos, arba dusinančios motinos, puolančios į kraštutinumus dėl hormonų.

Laikėmės prielaidos, kad vyrai psichiškai sveiki. Mūsų nemokė patologizuoti ar kriminalizuoti vyrų, priklausomų nuo narkotikų ar alkoholio, vyrų, kurie mušdavo, prievartaudavo ar

net žudydavo moteris arba kitus vyrus. Neturėjome diagnostinių kategorijų seksualiai priekabiaujantiems vyrams, taip pat pedofilams. Psichiatrijos literatūroje net būdavo kaltinamos tokių vyrų motinos, ne tėvai, neva išvariusios juos iš kantrybės. Bet labiausiai buvome mokomi tokius supervyriškus vyrus suprasti ir jiems atleisti („tokie jau tie berniukai“).

Kitaip sakant, mūsų vadinamasis profesinis pasirengimas buvo vien apsimestinai profesionaliai pagrįstas mūsų ligtolinio kultūrinio ugdymo atkartojimas.

Supratau, kad tai, ko mane moko, nėra nei naudinga, nei tiesa. Anuomet dvejus metus beveik be pertraukų lankiau feminisčių sueigas, kur mane supo kitos tokios pat aistringos, užtikrintos, šnekios ir išsilavinusios moterys. Pagal ano meto dvasią tapau – ir likau – išsilaisvinimo psichologijos specialiste ir teisės aktyviste. Atlikdavau daugiadisciplinius tyrimus, žavėjausi ir mitais, ir išnašomis. Nenorėjau rašyti išpūsta mandarinų kalba. Orientavausi į psichoanalizę ir dvasingumą, bet taip pat atkakliai politikuodavau.

1969 m. tapau viena iš Moterų psichologių asociacijos (*Association of Women in Psychology*, AWP) steigėjų. Anuomet moterys kas mėnesį įkurdavo po naują organizaciją, kartais net kasdien. Feminizmo išdrąsintos, kurdavome savo organizacijas, kuriose būtume pageidaujamos mes ir mūsų idėjos, kuriose pačios mokytumės ir viena kitą mokytume to, ką reikia žinoti. Niekur kitur to nebuvome išmokusios.

Pavyzdžiui, buvau ką tik įgijusi daktaro laipsnį, baigusi internatūrą ligoninėje ir vis dar studijavau Psichoanalizės institute – tačiau beveik nieko neišmaniau apie tai, kaip padėti kitai moteriai (ar vyrui) suprasti savo gyvenimą.

Nesvarbu, slapta tyrinėjau, ko moterys iš tiesų nori iš psichoterapijos. Ketinau savo atradimus paskelbti 1970-ųjų Amerikos psichologų asociacijos (*American Psychological Association*, APA) metiniame suvažiavime. Nuvykau į jį, bet pranešimo neskaičiau. Vietoje to Moterų psichologių asociacijos vardu paprašiau APA

narių milijono dolerių reparacijų moterims, kurioms psichikos sveikatos specialistai niekada nepadėdavo, bet tik dar labiau skriausdavo: klijuodavo smerkiamas etiketes, skirdavo per daug raminamųjų, seksualiai viliodavo gydymo metu, prievarta hospitalizuodavo, taikydavo šoko terapiją, lobotomiją, o svarbiausia, nepagrįstai vadindavo per daug agresyviomis, ištvirkusiomis, depresuotomis, bjauriomis, senomis, piktomis, storomis ar nepagydomomis. „Galbūt už tuos pinigus Moterų psichologių asociacija galėtų įkurti alternatyvą psichiatrijos ligoninei, – pasakiau, – ar pabėgusių žmonių prieglaudą."

Daugiau kaip dviejų tūkstančių (daugiausia narių vyrų) publika iš manęs juokėsi. Garsiai. Nervingai. Kai kurie, regis, susigėdo, kitiems palengvėjo. Savaime suprantama, aš išprotėjau. Vėliau kolegos pasakojo, kad buvo juokaujama apie mano „penio pavydą".

Knygą „Moterys ir beprotybė" rašyti pradėjau lėktuve atgal į Niujorką. Pasinėriau į psichoanalitinę literatūrą, ieškojau psichiatriškai gydytų ar hospitalizuotų moterų biografijų ir autobiografijų – moterų, kurios atsisakydavo valgyti ar tekėti, kurios negalėdavo išeiti iš namų ar gyventi gyvenimo už šeimos ribų. Skaičiau romanus ir eilėraščius apie liūdnas, piktas, blogas moteris, ryte rijau mitologiją ir antropologiją, ypač apie deives, matriarchijas ir moteris kares amazones.

Neatsitiktinai knygoje „Moterys ir beprotybė" rašiau apie deives: didžiąsias Žemės Motinas kaip Demetra, išgelbėjusi dukrą Persefonę nuo pagrobimo, prievartavimo ir kraujomaišos; amazoniškas figūras kaip Diana, kuri saugojo gimdančias moteris ir tiesiogine prasme laigė su laukiniais žvėrimis. Tokie deivių įvaizdžiai yra mūsų kolektyviniai žmogiški pavyzdžiai; juos represavę, keliame pavojų sau. Ir moteris, ir vyrus sustiprina pavyzdžiai moterų, įkūnijančių visas žmonių (ne vien moteriškąsias ar biologiškai motiniškąsias) galimybes.

Taip pat neatsitiktinai iki galo netyrinėjau „tamsiosios" Demetros ir Persefonės santykių ar kitų pirmykščių santykių

mitų pusės, pavyzdžiui, apie karalienę Klitemnestrą ir jos motinžudę dukrą Elektrą. Knygoje „Moterys ir beprotybė“ tai vos užkabinau, bet, laikui einant, tyrinėjau reikšmingiau, ir tai aptarsime toliau šioje naujoje įžangoje.

1970 m. taip pat ėmiau tyrinėti psichikos ligų statistiką ir skaityti visus atitinkamus akademinius tyrimus. Be to, skaičiau istorinius pasakojimus apie moterų gyvenimą. Susiradau istorijų apie Europos moteris, apskelbtas raganomis (tarp jų ir Joaną Arkietę) ir nuo XVI a. kalintas psichiatrijos įstaigose. XIX ir XX a. Europoje bei Šiaurės Amerikoje vyras teisėtai galėdavo savo visiškai sveiko proto žmoną ar dukrą uždaryti į pamišėlių prieglaudą. Kai kurie taip ir darydavo. Autoritariški, smurtauti linkę, girtuokliai ir (arba) pamišę vyrai kalindavo žmonas psichiatrijos įstaigose, kartais amžinai, šitaip bausdami jas už tai, kad esą per daug išpuikusios, ir norėdami vesti kitą.

Kai kurios amerikietės moterys skaidriai, gabiai, širdį draskomai papasakojo apie savo nelaisvę. Neįtikėtina, tos didvyrės nebuvo palaužtos ar užtildytos ilgos viešnagės Pragare. Moterys liudijo tai, kas daroma joms ir dar nelaimingesnėms už jas, neištvėrusioms žiaurių mušimų, skandinimų, maitinimų jėga, kaustymų, ilgų laikotarpių savo purve, vienutėse, be lašo gerumo ar sveiko proto – tai buvo laikoma „gydymu“. Nuo tų istorinių pasakojimų apsipildavau ašaromis.

Radau nepaprastą Elizabeth Packard pasakojimą pirmuoju asmeniu, jos vienintelis nusikaltimas buvo tai, kad drįso mąstyti savo galva, nepaisydama vyro pageidavimų. Sekmadieninės mokyklos pamokėlėse ji atkakliai dėstė, kad žmonės gimsta geri, o ne blogi. Packard bausmė buvo treji metai valstijos psichiatrijos ligoninėje. Paskui ji tapo psichikos ligomis sergančių pacientų ir ištekėjusių moterų karžyge. Rašydama liudijo, kas su moterimis daroma pamišėlių prieglaudose.

Praėjus daugeliui metų po to, kai parašiau „Moteris ir beprotybę“, Dr. Jeffrey'is L. Gelleris ir Dr. Maxine Harris paprašė manęs parašyti įžangą labai reikšmingai knygai pavadinimu

Women of the Asylum: Voices From Behind the Walls, 1840–1945 (1944). Buvau skaičiusi kai kuriuos tų pasakojimų ir apie juos rašiusi – bet net aš neįsivaizdavau, kad esama šitokios gausybės nuostabių liudijimų.

Pavyzdžiui, Elizabeth T. Stone (1842) iš Masačusetso aprašė pamišėlių prieglaudą kaip „už vergovę baisesnę sistemą“; Adriana Brinckle (1857) iš Pensilvanijos prieglaudą apibūdino kaip „gyvą mirtį“, pilną „pančių“, „tamsos“, „antrankių, tramdomųjų marškinių, rutulių su grandinėmis, geležinių žiedų ir… kitų panašių barbarybės liekanų“; Tirzah Shedd (1862) rašė: „Tai tiesiog skerdykla… greičiau bausmės, o ne gydymo vieta“; Clarissa Caldwell Lathrop (1880) iš Niujorko dalijosi: „Negalėjome įskaityti neregimo užrašo virš įėjimo, parašyto vargšių įnamių širdies krauju: „Čionai įžengęs, viltį mesk į šalį.“

Anot šių autobiografinių amerikiečių pasakojimų, pacientės būdavo nuolat mušamos, stokodavo miego, maisto, mankštos, saulės šviesos ir ryšių su išorės pasauliu, o kartais netgi būdavo nužudomos. Dažnai būdavo pakertamas jų atsparumas kūno (ir dvasios) ligoms. Kartais moterys mėgindavo žudytis, siekdamos nutraukti kankinimus.

Dabar jau aišku, kad nesvarbu, ar XIX arba XX a. pradžios pacientė būdavo visiškai sveiko proto, ar patyrusi pogimdyminę ar kitokią depresiją, girdėdavo balsus ar būdavo „isteriškai“ paralyžiuota; nesvarbu, ar būdavo išsilavinusi ir pasiturinti, ar beraštė iš vargšų darbininkų; ar jos ligtolinis gyvenimas būdavo palyginti privilegijuotas, ar ji būdavo ne sykį sumušta, išprievartauta ar kitaip skriausta; ar ji susitaikydavo su savo ribotu socialiniu vaidmeniu, ar nebegalėdavo jo pakelti; ar ji būdavo per ilgai dykaduoniavusi, ar per sunkiai triūsusi ir nesuvokiamai pervargusi – dažniausiai ji nesulaukdavo nei gerumo, nei medicininės kompetencijos.

Taip pat aptikau, kad kai kurios nemažai pasiekusios moterys – skulptorė Camille Claudel, rašytojos Zelda Fitzgerald, Virginia Woolf, Lara Jefferson ir Sylvia Plath, aktorė Frances

Farmer ir Ellen West išgalvotu vardu – buvo „atsėdėjusios“ psichiatrine prasme. Nepaisant jų grožio, genialumo ir klasės / odos privilegijų, nė viena nesulaukė pagalbos, visas smarkiai sužalojo institucinė psichiatrija, patriarchaliniai psichoterapeutai ir labai žiaurios šeimos.

Neva postfeminizmo laikotarpiu jaunos moterys ėmėsi užrašinėti savo pasakojimus apie psichiatrijos ligonines ir užvaldžiusią „beprotybę“. Ši literatūra beveik verta vadinti nauju žanru.

Pavyzdžiui, feministės Jill Johnston knygoje *Paper Daughter* (1985), Kate Millett knygoje *The Loony Bin Trip* (1990) ir Shulie Firestone knygoje *Airless Spaces* (1998) bei psichiatrė Kay Redfield Jamison knygoje *An Unquiet Mind: A Memoir of Moods and Madness* (1995) rašė apie psichiatrinius simptomus, vaistus ir institucionalizaciją. Kai kurios tikino, kad nors girdėjo balsus, troško mirti, mėgino žudytis, buvo kamuojamos stipraus nerimo ir nepajėgė funkcionuoti, vis tiek nebuvo „psichikos ligonės“ nei dabar, nei bet kada anksčiau. Kai kurioms tokie įvykiai suteikė nuolankumo, ir jos pripažino, kad nutiko kažkas labai kraupaus. Kai kurios atsisakė psichiatrinių vaistų. Kitos teigė, kad vaistai išgelbėjo joms gyvybę.

Millet, Johnston, Firestone ir Jamison užaugo ikifeministiniais laikais. Įdomu, kad atėjus XX a. dešimtajam dešimtmečiui, o ir vėliau, XXI a., daug jaunesnių moterų, dažniausiai gimusių po 1970-ųjų, pradėjo skelbti pasakojimus apie savo patirtį sergant „psichikos ligomis“: schizofrenija, depresija, nerimu ir bendru silpnumu. Tarp jų paminėtinos Mari Nana-Ama Danquah *Willow Weep for Me: A Black Woman's Journey Through Depression* (1999), Carol Hebald *The Heart Too Long Suppressed* (2001); Ruth Kline *It Coulda Been Worse: Surviving a Lifetime of Abuse and Mental Illness* (2003); psichiatrės Carol North *Welcome, Silence: My Triumph Over Schizophrenia* (1987); Julie Gregory *Sickened: The Memoir of a Munchausen by Proxy Childhood* (2003); Rachel Reiland *Get Me Out of Here: My Recovery from Borderline Personality Disorder* (2004).

Bet dar daugiau yra jaunų moterų pasakojimų apie mėginimus žudytis, alkoholizmą, priklausomybę nuo kvaišalų ir savęs žalojimą. Ypač turiu galvoje šiuos veikalus: Susannah Kaysen *Girl, Interrupted* (1993), Marilee Strong *A Bright Red Scream: Self-Mutilation and the Language of Pain* (1998), Carolyn Kettlewell *Skin Game. A Memoir* (2000) ir Elizabeth Wurtzel *Prozac Nation* (1994, lietuviškai „Prozako karta“, 2000) bei *More, Now, Again: A Memoir of Addiction* (2001).

Naują literatūros žanrą šiuo metu gali sudaryti ir pasakojimai apie postfeministinius valgymo sutrikimus. Žinoma, kad Suzy Orbach parašė veikalą *Fat is a Feminist Issue* (1978) feministės balsu ir feminizmo laikotarpiu, kaip ir Kim Chernin veikalą *The Obsession: Reflections on the Tyranny of Slenderness* (1982) ir *The Hungry Self: Women, Eating, and Identity* (1986), pastarosios recenziją paskelbiau *New York Times Book Review*. *The Hungry Self* yra įžvalgi psichoanalitinė meditacija apie valgymo sutrikimus. Ir Orbach, ir Chernin pirmiausia aprašė kovas su anoreksija. Tačiau Orbach ir Chernin balsai liko palyginti paskiri.

Iš tikrųjų pagreitį ši tema įgijo dešimtajame dešimtmetyje. Pavyzdžiui, 1991-aisiais Naomi Wolf išleido bestselerį *The Beauty Myth: How Images of Female Beauty are Used Against Women*. Jai taip pat rūpėjo anoreksija ir kultūros sąlygotas merginų ir moterų poreikis būti pernelyg liesoms.

1995-aisiais dr. Mary Pipher paskelbė *Reviving Ophelia: Saving the Selves of Adolescent Girls* (lietuviškai „Prikelti Ofeliją: kaip išgyventi paauglystę“, 2007). Pipher veikalas buvo apie paaugles ir jų perdėtą dėmesį augančiam ar krentančiam svoriui. Pipher mūsų kultūrą laiko „merginas nuodijančia“ kultūra, kuri jaunoms moterims kelia neįmanomų ir prieštaringų reikalavimų; į tai jos atsako, tapdamos „panašios į aktorius, tik atliekančius moters vaidmenis“ ir perdėtai susirūpinusios savo svoriu.

Prasidėjus XXI a., studentiško amžiaus Sara Shandler išleido knygą *Ophelia's Daughters Speak*, paauglių reakcijų į Pipher veikalą rinktinę. Be to, Marya Hornbacher išleido *Wasted: A*

Memoir of Anorexia and Bulimia (1999, lietuviškai „Iššvaistytas gyvenimas“, 2014); Caroline Knapp išleido *Appetites* (2003); o Kathryn Harrison – *The Mother Knot* (2004).

Caroline Knapp rašo apie savo anoreksijos patirtį, bet praplečia diskusiją, įtraukdama daug kitokios rūšies nepasotinamo alkio ir kompulsijos mylėtis, vogti bei lošti. Knapp mėgina paaiškinti, kodėl jaunos moterys, užaugusios postfeministiniais laikais, vis tiek gali būti paralyžiuotos. Iš tikrųjų jos taip pat vis dar gyvena patriarchato laikais ir nėra kruopščiai apmokytos pasipriešinti jų laukiantiems savęs menkinimo ir prieštaringiems pasirinkimams. Be to, jaunas moteris glumina ir tai, kad pasirinkimo esama per daug. Knapp pataria joms susipažinti su savo „alkiais“. Ji rašo:

> „Moters santykis su alkiu ir pasitenkinimu veikia tarsi veidrodis, atspindintis jos savasties jausmą ir vietą platesniame pasaulyje. Kiek moteris leidžia sau išalkti visomis šio žodžio prasmėmis? Kiek pasisotinti? Kiek laisva ji iš tiesų jaučiasi, kiek varžoma?.. Tai – savasties ir kultūros susidūrimas, moters geismas, paleistas į pasaulį, kuris vis dar labai nevienareikšmiškai žvelgia į moters galią ir sugeba vienodai žadinti apetitą ir gėdinti… Moterys darosi psichiškai didesnės, o joms liepiama fiziškai sumažėti.“

Kai kurie psichikos sveikatos ekspertai mano, kad merginos ir moterys, atsisakančios valgyti (arba persivalgančios ir vemiančios), šitaip savidestruktyviai protestuoja prieš prieštaringus kultūros reikalavimus atrodyti berniukiškai liesoms tarsi aukštosios mados manekenės – o kartu atrodyti seksualiai ir gundančiai. Kai kas sako, kad svorio reguliavimas yra mėginimas įgyti kontrolės, kai gyvenimas atrodo nekontroliuojamas kitais atžvilgiais.

2004-aisiais antrame knygos *Feminist Theories and Feminist Psychotherapies: Origins, Themes and Diversity* leidime dr. Carolyn

Zerve Ennes apžvelgia literatūrą, kurioje teigiama, kad „valgymo sutrikimai gali būti išgyvenimo įgūdžiai, įveikiant nerimą dėl laimėjimų. Tobulas kūnas gali būti būdas išvengti neigiamų daug pasiekusių moterų stereotipų, anot kurių, jos būna vienišos, žiaurios, nemoteriškos ar nepatrauklios.“ Kai kurie teoretikai taip pat pastebi, kad dėmesys „fizinei sau“ gali būti mėginimas „kompensuoti tai, kad psichologinė savastis per menkai išsivysčiusi“.

Psichikos sveikatos ekspertai taip pat mano, kad kai merginos ir moterys labiau rūpinasi nusikratyti kelių centimetrų nuo savo kūno, o ne keliais centimetrais pakeisti istoriją, jos gyvena nepolitiniais (postfeministiniais) laikais ir, kaip pavieniai individai, neturi ego jėgos pasipriešinti tam, kad yra kultūriškai menkinamos ir pornografiškai seksualizuojamos.

Visiems šiems teoriniams požiūriams pritariu. Kas gali terapiškai padėti konkrečiam individui – visai kitas klausimas.

Bet grįžkime prie to, ką padariau, kad parašyčiau knygą „Moterys ir beprotybė“. Pirmiausia apklausiau tikras ekspertes: moteris, kurios buvo psichiatrų ir psichoterapeutų pacientės. Apklausiau baltąsias ir spalvotąsias, heteroseksualias ir lesbietes, vidurinės klasės atstoves ir gaunančias pašalpas, moteris nuo septyniolikos iki septyniasdešimties, moteris, kurių patirtis pamišėlių prieglaudose ir terapijoje aprėpė ketvirtį amžiaus, nuo vienos pakrantės iki kitos.

Taigi, pradėjau dokumentuoti, kaip patriarchalinė kultūra ir sąmonė tūkstančius metų formavo žmonių psichologiją. Mėginau aprašyti psichologiją moterų, kurios, kaip kasta, nekontroliavo nei gamybos, nei reprodukcijos priemonių, be to, nuolat būdavo seksualiai ir kitaip gėdinamos. Stengiausi suprasti, kaip gali atrodyti kova už laisvę psichologine prasme, kai kolonizuotoji grupė – moterys.

Knyga „Moterys ir beprotybė“ pirmąsyk išleista 1972-ųjų spalį. Ją tuoj pat pamėgo kitos feministės ir apskritai moterys. Ji sulaukė šimtų teigiamų recenzijų, tarp jų ir pirmame *New York Times Book Review* puslapyje, kurią parašė Adrienne Rich. Per

ilgesnį laiką šios knygos bus parduota beveik trys milijonai egzempliorių, ir ji bus išversta į daug kalbų, tarp jų į japonų ir hebrajų. Iš manęs visur ėmė interviu, mane užvertė laiškais ir prašymais.

Nors knygą pamėgo feministės ir daug moterų apskritai, mano analizė apie tai, kaip diagnostinėmis etiketėmis moterys stigmatizuojamos ir kodėl jos dažniau negu vyrai pradeda psichiatrijos įstaigų pacienčių „karjerą“, buvo arba ignoruojama, laikoma vien sensacija, arba griežtai kritikuojama užimančiųjų galios padėtį profesijoje.

Mano statistika ir teorijos esančios „klaidingos“, aš „perdėtai sureikšminusi“ santuokos ir psichiatrijos institucijas, pernelyg „romantizuojanti“ archetipus, ypač Deivės ir Amazonės. Kaip daugelis feminisčių prieš mane, tapau „šokančiu šuniuku“ tarp „vienos nakties nuotykio“ feminisčių akademikių ir profesionalių. Laimei, visai netrukus gavau etatą universitete; laimei, tėvas, brolis ar vyras nenorėjo manęs įkalinti psichiatrijos ligoninėje, nes mano idėjos jį įžeidė.

Nesuvokiama, pasibaisėtina, bet *tik tuo* prasikalto Elizabeth T. Stone (1842) iš Masačusetso ir Elizabeth Packard (1860) iš Ilinojaus: išsakė pažiūras, kurios supykdė jų brolius ar vyrus. Phebe B. Davis (1865) nusikaltimas buvo tai, kad ji drįso savarankiškai mąstyti Niujorko valstijoje. Davis rašė: „Praėjo jau 21 metai nuo tada, kai visi sužinojo, kad esu pamišėlė, ir vien dėl to, kad nesigriebdavau bet kurių į madą atėjusių vulgarių pažiūrų. Niekada negalėjau leistis vedama visko ir visų.“ Adeline T. P. Lunt (1871) iš Masačusetso pastebėjo, kad prieglaudoje „pacientė turi liautis mąsčiusi ar „originaliai“ kalbėjusi“. Ji privalanti „tobulinti (savo) charakterio nusivožimo meną… kol išsikerpi pagal (institucinį) lekalą, praradusi viltį.“ Smarkus protestas ar bet koks neklusnumas užtrauks tik dar skaudesnę bausmę.

Kai darbavosi ir psichiatrijos pacientų, ir ištekėjusių moterų labui, Elizabeth Packard kaip pirmąją reformą siūlė: „Joks žmogus nebus laikomas išprotėjusiu ar monomaniaku ir su

juo nebus elgiamasi kaip su tokiu vien dėl išsakytų nuomonių, kad ir kokios absurdiškos tos nuomonės pasirodytų kitiems.“ Packard iš tikrųjų mėgino taikyti moterims Pirmąją pataisą! Packard taip pat pastebėjo: „Leisti su reformuotojais elgtis kaip su monomaniakais – nusikaltimas žmonijos pažangai… jei tiesos pionieriams gresia šitaip prarasti asmens laisvę… Kas drįs likti ištikimas dieviškajam savo įkvėpimui?“ Phebe B. Davis (1865) žvelgė realistiškiau. Ji rašė, kad „tikrai aukštos sielos žmonės šiame pasaulyje menkai tevertinami – jie niekada negerbiami, kol nepraeina du ar trys šimtai metų po jų mirties“.

Taigi, praėjus ilgiau negu šimtmečiui nuo tada, kai Packard gyveno, rašė ir kovojo, institucinės galios pozicijas užimantieji arba ignoravo mano knygos mestą iššūkį, arba kalbėjo, kad bet koks feministinis veikalas neišvengiamai bus šališkas, neurotiškas ir isteriškas. (Taip, mūsų kritikai psichiatriškai patologizavo visą sąjūdį ir jo įkvėptą veikalą – kaip patologizuodavo ir pavienes moteris.) Kai kurie sakė, kad mano feministinės pažiūros „aršios“ (kaip mėgavosi tuo žodžiu), „pilnos neapykantos vyrams“ ir pernelyg „piktos“ – argi taip gražu.

Paistalai.

Esu sulaukusi daugiau kaip 10 000 laiškų apie „Moteris ir beprotybę“, daugiausia iš moterų. Juos tebeturiu. Dauguma patvirtina tai, ką rašiau. (Žaviuosi jumis, mielos skaitytojos, kad ištvėrėte tokius vargus, ir labai jums dėkoju už pasitikėjimą.)

Kas iš tikrųjų pasikeitė nuo tada, kai parašiau šią knygą? Atsakymas – per mažai, nors ir nemažai.

Nepaisant to, kad pasaulyje skleidėsi vizionieriškas feministinis sąjūdis, o gal kaip tik dėl jo neatlyžtamai tęsėsi mizoginija arba apsiausties mizoginija. Vadinamoji atatranka mus užgriuvo nuo tos akimirkos, kai tik įkvėpėme Antrosios bangos feminizmo oro. Taip, ir tarp psichikos sveikatos specialistų.